

*Cabbarov Ayətulla Suvahil oğlu,
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru,
Bakı Biznes Universiteti,
E-mail: ayatulla.cabbarov@gmail.com
© Cabbarov A.S., 2021*

UOT – 338.2:658; 657

STRATEJİ İDARƏETMƏDƏ UÇOT-İNFORMASIYA TƏMİNATININ İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - strateji qərarların uçot-informasiya bazasının formalaşmasının nəzəri və metodoloji əsasları və tarixi inkişaf xüsusiyyətlərinin elmi-nəzəri mənbələr əsasında tədqiqi.

Tədqiqatın metodologiyası - tədqiqat zamanı sintez, analiz və müqayisə kimi metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri-tədqiqat nəticəsində strateji qərar qəbulunun informasiya bazasının formalaşmasının nəzəri məsələləri əsaslandırılmış və tarixi inkişaf xüsusiyyətləri müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti – əldə edilən nəticələr müəssisələrin strateji idarəetməsinin və strateji qərar qəbulunun informasiya təminatının formalaşdırılmasında nəzəri və metodoloji baza kimi istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – strategiya və onun hazırlanmasına elmi yanaşmalar uçot-informasiya təminatının formalaşması aspektində tədqiq edilmiş, rəqəmsallaşma şəraitində strateji idarəetmənin analitik uçot informasiya təminatının formalaşmasının nəzəri əsasları tədqiq edilmişdir.

Açar sözlər: strateji qərarlar, analitik uçot-informasiya təminatı, strateji uçot, idarəetmə uçotu, strategiya, uçot-informasiya bazası, uçot-informasiya təminatının formalaşmasının nəzəri əsasları.

G İ R İ Ş

Bəşəriyyətin yeni qloballaşma, rəqəmsallaşma və aktiv dəyişikliklər əsrinə qədəm qoyması müəssisələri ən yeni informasiya kommunikasiya texnologiyalarına əsaslanan şəffaf uçot, maliyyə və bütüvlükdə iqtisadi münasibətlər sistemində fəaliyyət göstərməsini tələb edir. Belə olan halda müəssisələrin inkişaf strategiyasının hazırlanması, onun elmi və praktiki baxımdan əsaslandırılması mühüm rol oynayır. Sənaye cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə əsaslanaraq qeyd etmək olar ki, strateji idarəetmə müəssisənin fəaliyyətindəki qeyri-müəyyənliyi azaltmaqla onun davamlı inkişafını təmin edir. Fəaliyyətin strateji idarə edilməsi müəssisənin qeyri-müəyyən vəziyyətlərə adekvat cavab verməsini artırır, resurslardan səmərəli istifadə etməklə strateji hədəflərə nail olmanı təmin edir. Bu baxımdan müəssisələrin

AUDİT 2021, 4 (34), səh.15-24.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 15-24.

fəaliyyətində strateji qərarların qəbul edilməsi prosesinin analitik uçot-informasiya təminatı xüsusi aktualıq kəsb edir.

Tarixi inkişafın bütün mərhələlərində mühasibat uçot-informasiyaları idarəetmə qərarları qəbul etmək üçün əsas kimi çıxış etmişdir. Rəqəmsal iqtisadiyyatın vüsət aldığı müasir şəraitdə strateji qərar qəbul etməyə adekvat analitik uçot-informasiya təminatının təşkili və təkmilləşdirilməsinə əsaslı ehtiyac var. Belə ki, daxili və kənar informasiya istifadəçilərin qərar qəbulunda zəruri olan rəqəmsal informasiyanın formalaşdırılmasına sistemli yanaşma, ənənəvi mühasibatlıq sistemində tamamilə yeni, strateji idarəetmənin tələbləri çərçivəsində dəyişikliklərin aparılmasını və nəticədə istehsalın idarə edilməsinin potensial imkanlarını reallaşdırmağa imkan verən rəqəmsal uçot sisteminin formalaşdırılmasını tələb edir.

Elmi baxımdan əsaslandırılmış uçot-informasiya sistemi məlumatları əsasında qəbul edilən strateji qərarlar müəssisənin fəaliyyətinə təsir edəcək hadisələrin qarşısının alınmasını və dayanıqlı inkişafını təmin edəcəkdir.

Strategiya və onun hazırlanmasına metodoloji yanaşmaların icmalı

İqtisadi ədəbiyyatlarda strategiyanın müəyyən edilməsində müxtəlif və alternativ yanaşmalar mövcuddur. Ümumilikdə əsas diqqət müəssisənin uzunmüddətli inkişaf məqsədlərinin müəyyənləşdirilməsi və bu məqsədlərə mövcud resursların səmərəli bölgüsü ilə nail olmaq yollarına yönəldilir.

Strategiya anlayışı praktik olaraq bütün fəaliyyət sahələrində tətbiq olunur. Müasir anlamda strategiya təkcə rəqiblər üzərində üstünlüyün əldə edilməsini təmin edən hərəkətlər toplusunun həyata keçirilməsi üsulu deyil, həm də kollektiv fəaliyyətin idarəetmə mexanizmi kimi bütövlükdə müəssisənin əsas prinsip və hədəflərini müəyyənləşdirən zəngin iqtisadi kateqoriyadır. Bütün imkan və vasitələr qiymətləndirilməklə, elmi cəhətdən əsaslandırılmış strategiya daxili və xarici mühitdəki dəyişiklikləri nəzərə alaraq müəssisənin məhdud resurslarının ən səmərəli şəkildə təşkil edilməsinə və bölüşdürülməsinə imkan verir.

Strategiya onun hazırlanması metodologiyasının tədqiqi bir sıra nəzəri məktəblərin və bu məktəblərdə “strategiya” kateqoriyasına müxtəlif yanaşmaların formalaşmasına səbəb olmuşdur. Belə ki, 1960-cı illərdə formalaşan məktəb stratejiyanı şüurlu düşüncə, dizayn və modelləşdirmə prosesi kimi öyrənir. Bu məktəb nümayəndələrinin fikrincə, müəssisənin strategiya modeli kifayət qədər sadə və bir qədər qeyri-rəsmi olmalıdır. Strategiyanın formalaşması və həyata keçirilməsində məsuliyyət rəhbərliyin üzərinə düşür [9.s.26-41].

70-ci illərə aid “planlaşdırma” adlandırılan məktəb stratejiyanın tərtibinə formal proses kimi baxır. Müəssisənin strateji kursunun hazırlanması müəssisənin yuxarı rəhbərliyinə birbaşa çıxışı olan ixtisaslaşmış strateji planlaşdırma departamentlərinin bir hissəsi olan yüksək ixtisaslı planlaşdırıcıların səlahiyyətidir. Planlaşdırma məktəbinin nümayəndələri balanslaşdırılmış göstəricilər sistemindən (BSC) geniş istifadəni təklif edirlər [8. s.45-68]

80-ci illərin stratejiya məktəb nümayəndələrinə görə, stratejiyanın formalaşması müxtəlif analitik hesablamalar əsasında formalaşan konkret bir mövqenin formalaşması prosesidir. İnkişafında M. Porterin xüsusi əməyi olan məktəb nümayəndələri strateji qərarların iqtisadi xarakter daşması və rəqabət qabiliyyətinin artmasına töhfə verməsi əsas hesab edilir [9 s.72-105].

Sahibkarı əsas strateq kimi araşdıran “sahibkarlıq məktəbi” inkişaf strategiyasının hazırlanmasını müəssisə rəhbərinin şəxsi yaradıcılığı kimi nəzərdən keçirir. Bu məktəb nümayəndələrinin fikrincə, strateji inkişaf bütövlükdə fərdin (sahibkarın) diktəsindən asılıdır. C.Şumpeter, A.Koul və b. öz əsərləri ilə formalalaşdırdığı məktəb nümayəndələri hesab edirlər ki, strategiya fərdi sahibkarın intuisiyasına, sağlam düşüncəsinə, təcrübəsinə, dərrakəsinə əsaslanaraq hazırlanır [9 s.111-123].

Strateji şüuru koqnitiv psixologiya əsasında araşdıran “idrak” məktəbinin nümayəndələri strategiyanın hazırlanmasını intellektual proses kimi tədqiq edirlər. Strateji idarəetməni fərdin idrak xüsusiyyətləri aspektində öyrənən bu məktəb daxilində iki nisbətən müstəqil məktəb fərqləndirilir. 1980-ci illərdə daha çox tanınan bu məktəb müəssisənin strateji qərarların qəbulunda paralel informasiya emalının konkret modelini təqdim edir [9 s.129-144].

Strategiyanın hazırlanmasını çevik, dinamik proses kimi araşdıran “təlim” məktəb nümayəndələri müəssisənin şəxsi həyatının bacarıqların inkişaf etdirilməsi, mövcud vəziyyəti düzgün dərk etmək, səmərəli ideyalar formalalaşdırmaq və kompetensiyalı idarəetmə qərarlarının hazırlanmasına xüsusi diqqət yetirir. Bu məktəb təlimi bir növ davamlı proses kimi öyrənir və strategiyanın formalaşmasında orta və əsas menecerlərin, yeni ideya və təşəbbüslərin formalaşmasında təlimin əhəmiyyətini önə çəkirlər [9 s.149-190].

Strategiyanın formalaşmasına özünəməxsus yanaşması olan məktəblərdən biri də “hakimiyyət” adlandırılan məktəbdir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu məktəb nümayəndələri A.Makmillan, DJ.Sarrazin, E.Pettiqr və başqaları strategiyanın hazırlanmasında iqtisadi üstünlüklərdən və siyasi gücdən istifadə edilməsini önə çəkirlər. Əvvəlki məktəblər güc, siyasət kimi amillərə lazımi diqqət yetirməmiş daha çox informasiya texnologiyaları, iqtisadi məsələlər, təlim, psixoloji məsələlərə və s. üstünlük vermişlər. Məktəb tərəfdarları məqsədə nail olmaq üçün müxtəlif siyasi gedişlər və mümkün üstünlüklərdən istifadəni əsas hesab edirdilər [9 s.195-214].

Strategiyanın hazırlanmasını kollektiv proses kimi araşdıran “mədəniyyət” məktəbi nümayəndələri formalaşan təşkilati mədəniyyəti rəqabət üstünlüyünün qayəsi kimi görür, ümumi ideologiya ətrafında cəmlənmək mədəniyyətini birləşdirici həlqə kimi xarakterizə edirlər. Bu məktəbin ideoloqları stertegiyanın hazırlanmasını maraqlar birliyinə əsaslanan daxili kommunikasiya prosesi kimi təqdim edirlər [9 s.219-232].

Populyarlıq qazanan məktəblərdən biri də müəssisənin və onun fəaliyyətinin xarici mühitdən əsaslı surətdə asılı olduğunu və xarici mühitin strategiyanın formalaşmasında əsas element olduğunu önə çəkən “xarici mühit” məktəbidir. Qeyd etmək lazımdır ki, strategiyanın hazırlanmasına dair yaranan bütün məktəblərdə xarici mühitin nəzərə alınmasının vacibliyi vurğulanır. Lakin “xarici mühit” məktəbi nümayəndələri müəssisənin xarici mühitini və orada baş verən prosesləri strategiyanın hazırlanmasında əsas amil kimi təqdim edir. Yanaşmaya görə müəssisənin özünün rolu zəif olur, belə ki, o, əsasən xarici mühitdə baş verən proseslərdən asılıdır. Bu isə öz növbəsində strategiyanın hazırlanmasında xarici mühitin diqqətlə araşdırılmasını tələb edir [9 s.238-246].

Startegiyanın hazırlanmasında baxışları fərqlənən axırıncı məktəb nümayəndələri strategiyanın işlənilməsi prosesini, onun əsas məzmununu, təşkilati strukturun formalaşmasını və ətraf mühitin öyrənilməsini sintez etməyə çalışmışlar. Tədqiqatçı alimlər tərəfindən “konfigurasiya” məktəbi adlandırılan bu məktəb nümayəndələri strategiyanın özünə transfor-

masiya prosesi kimi baxırlar. Belə ki, strategiyanın hazırlanmasına müəssisənin hər hansı bir inkişaf dövründən yeni bir mərhələyə keçidin idarə edilməsi prosesi kimi baxılır. Məktəbin ideoloqlarının fikrincə, transformasiya strategiyanın özünün hazırlanması proseslərinin öyrənilməsindən ibarətdir. Buna görə də konfigurasiya qaçılmaz olaraq transformasiya ilə müşayiət olunmalıdır. Onların əsas tezləri ondan ibarətdir ki, istənilən müəssisə fəaliyyət dövründə sabitlik və keçid (transformasiya) mərhələləri ilə qarşılaşır. Strateji idarəetmənin əsas məqsədi nisbətən uzun müddət ərzində müəssisənin sabitliyini və ya ən azı onun strategiyasına uyğun gələn dəyişiklikləri qorumaqdan ibarətdir [9 s.253-284].

Beləliklə, “Strategiya” anlayışına metodoloji yanaşmaların təhlili onu deməyə əsas verir ki, strategiyanın işlənilib hazırlanması və icrasına nəzəri baxışlar bu məktəblərin formalaşdığı dövrün iqtisadi vəziyyətinin tələblərindən irəli gəlib. Strategiyanın hazırlanması daxili və xarici mühiti xarakterizə edən müxtəlif tərkibli informasiyaların əldə edilməsi zərurətini tələb edir. Hazırlanmış strategiyanın potensialı, öz növbəsində, strateji məqsədlərə uyğun gələn zəruri resursların və onlara nail olmaq vasitələrinin mövcudluğu ilə müəyyən edilir. Fikrimizcə, bu vasitələrdən ən vacibi analitik uçot-informasiya təminatının olmasıdır.

Analitik uçot-informasiya sistemi

Müasir idarəetmə sisteminin səmərəliliyini təmin edən əsas element, idarə edən subyekt və idarə olunan obyekt arasında uçot və təhlil vasitəsilə təmin olunan birbaşa əks əlaqənin olmasıdır. Bu əlaqənin optimal təmin edilməsi üçün müəssisədə dəstəkləyici funksiyaları həyata keçirən analitik uçot-informasiya təminatı sistemi formalaşdırılmalıdır.

Strateji idarəetməni qarşıya qoyulan məqsədə nail olmaq üçün qapalı dövrdə həyata keçirilən informasiya mübadiləsinin tsiklik prosesi kimi düşünülə bilər. İdarəetmə subyektindən, prosesin idarə edilməsi üçün qərarlar, idarəetmə obyektinə birbaşa ötürülür. İdarəetmə obyektinin vəziyyəti, daxili və xarici mühit amilləri və digər zəruri məlumatlar haqqında informasiya ötürmək üçün obyektə nəzarət subyektinə yaradılan əks əlaqə kanalı vasitəsilə ötürülür. Nəzarət aspektində əks əlaqənin rolu idarəetmə problemlərinin həllində idarəetmə qərarlarının icrasının gedişatı və nəticələri haqqında məlumatı təhlil, qiymətləndirmə və müəyyən düzəlişlər etməkdir. Beləliklə, idarəetmə qərarlarının həyata keçirilməsində idarəetmənin obyektinə ilə subyektinə arasında əks əlaqə informasiya təminatı vasitəsilə həyata keçirilir. Bütövlükdə verilən qərarların səmərəliliyi və prosesin gedişatına düzgün müdaxilə və hədəflərə optimal nail olma müəssisədə formalaşan analitik uçot-informasiya təminatının səmərəliliyindən birbaşa asılıdır.

Analitik uçot-informasiya sistemi idarəetmənin hər bir funksiyası üzrə formalaşmış analitik informasiyalar sistemini özündə cəmləşdirir. Əsasən mühasibat məlumatlarına əsaslanan analitik-uçot sistemi eyni zamanda istehsal, operativ, statistik, iqtisadi təhlil, marketing araşdırmaları nəticələri və s. informasiyalarını özündə ümumiləşdirir. Bu baxımdan analitik uçot-informasiya sistemi makro və mikro səviyyədə strateji fəaliyyətin idarə edilməsi, qərarların qəbulu üçün istifadə olunan bütün növ informasiyaların toplanması və emalını əks etdirir. Analitik uçot-informasiya təminatının əsasını fəaliyyət nəticələrinin təhlili və mühasibat uçotu (maliyyə uçotu, idarəetmə uçotu, operativ uçot, strateji uçot) informasiyaları təşkil edir.

Analitik uçot-informasiya təminatının formalaşması, onun nəzəri metodiki və təşkilati məsələlərinə dair elmi yanaşmalar müxtəlifdir.

AUDIT 2021, 4 (34), səh.15-24.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 15-24.

Alimlərin yanaşmalarını və şərhlərini ümumiləşdirərək S.Abbasova analitik uçot-informasiya sistemini müəyyən üsullarla (mühasibat uçotu, təhlil və audit metodlarından istifadə etməklə) müəssisənin biznes proseslərinin idarə edilməsi üçün məlumatların toplanması, qeydiyyatı, ümumiləşdirilməsi, təhlili və nəzarət və auditin həyata keçirilməsi ilə analitik-uçot təminatını formalaşdırmağa imkan verən, qarşılıqlı əlaqədə və bir-birindən asılı olan elementlərin nizamlı dəsti, sinerjisi kimi tərif verir [4].

E.A. Bobrova müəssisənin idarə edilməsinin analitik-uçot sisemini hədəf istiqamətinə və həyata keçirilmə vaxtına uyğun olaraq kompleks iqtisadi komponentlər (mühasibat və vergi uçotu, təhlil və audit) ilə xarakterizə edir [5].

A.A.Semagina analitik-uçot sisemini müxtəlif mənbələrdən daxil olan bütün növ məlumatları toplayan, emal edən, qeydiyyatı alan və təhlil edən birləşmiş və qarşılıqlı əlaqədə olan elementlərlə xarakterizə edir [12].

İdarəetmə uçotu sahəsində özünəməxsus tədqiqatları olan M.A.Vaxruşina analitik-uçot sisemini daha geniş aspektdə yanaşır və onu idarəetmə heyətinə müəssisənin istehsal-təsərrüfat fəaliyyətinin monitorinqi, planlaşdırılması, nəticələrin ölçülməsi, qiymətləndirilməsi üçün zəruri olan maliyyə və qeyri-maliyyə məlumatlarının toplanması, emalı, ötürülməsi sistemi kimi tərif verir [7].

G.V.Savitskayanın yanaşması da xüsusi maraq doğurur. Müəllif yanaşmasında daha irəli gedərək buraya informasiyanın emalı üsullarını da daxil edir və analitik uçot sistemini iki istiqamətdə; müəssisə fəaliyyətinin məlumat toplusu (planlaşdırılmış, müəssisənin fəaliyyətinin mühasibat və qeyri-mühasibat mənbələri) və metodiki təminatı (təhlil metodları və üsulları) məcmusu kimi tərif verir [13].

N.N.Xaxonova bu sahədə nəzəri tədqiqatını ümumiləşdirərək müəssisənin idarə edilməsinin analitik-uçot sisemini maliyyə, idarəetmə, strateji uçot və digər qeyri-uçot göstəricilərdən əldə edilən məlumatlar sistemi kimi baxır [6].

Z.V.Udalova isə analitik-uçot sisemini qarşıya qoyulan məqsədlərə sistemli şəkildə nail olunmasını təmin edəcək müəyyən qayda və təlimatların məcmusu kimi yanaşır [16].

Uçot informasiya sisteminin formalaşmasının nəzəri, metodoloji məsələlərini tədqiq edən müasir iqtisadçı alimlərin ümumiləşmiş fikirlərini nəzərdən keçirdikdən sonra belə hesab etmək olar ki, strateji idarəetmənin analitik-uçot informasiya sistemi qarşılıqlı əlaqədə olan aşağıdakı elementlərdən - metod və metodikadan ibarətdir:

- a) mühasibat uçotu (maliyyə, idarəetmə, strateji uçot və vergi uçotunun məcmusu);
- b) təsərrüfat fəaliyyətinin strateji təhlili (maliyyə təhlili, idarəetmə təhlili, vergi təhlili);
- c) sosial-iqtisadi xarakterli məlumatların və mövcud uçot sistemlərindən alınan məlumatların emalı və sistemləşdirilməsinə töhfə verən audit (daxili və xarici).

Bu üç əsas komponent və onların metodlar məcmusu müəssisənin analitik uçot informasiya sistemini formalaşdırır.

Ümumilikdə bu sahədə alimlərin araşdırmaları və əsaslandırılmaları ilk baxışdan müxtəlif görünsə də, bütövlükdə verilən təriflər aparılan tədqiqatın məqsəd və predmetindən asılı olaraq formalaşmışdır.

Tarixi inkişaf mərhələləri

Tarixi inkişaf mərhələlərində müəssisənin analitik uçot-informasiya təminatının formalaşmasında aparıcı rola malik idarəetmə uçotunun tədqiqatçısı professor Bill Birkettin yanaşması xüsusi maraq kəsb edir. Professor elmi fəaliyyəti dövründə idarəetmə uçotunun formalaşması inkişafını müxtəlif mərhələlərə bölür. Belə ki, onun fikrincə, “idarəetmə uçotu” termini 50-ci illərdə formalaşmış və ilk olaraq büdcələşdirmə və kalkulyasiyanın hesablanması da tətbiq olunan iş texnologiyası ilə assosiasiya olunub. Yəni formalaşdığı ilk illərdə idarəetmə uçotu daha çox müəssisədə büdcələşdirmə prosesinin həyata keçirilməsi və maya dəyərinin hesablanması qayda və üsulların məcmusu kimi baxılıb.

İkinci dönüş nöqtəsi 65-ci ildə baş verib. Bu dövrdə idarəetmə uçotu “planlaşdırma” və “nəzarət”ə imkan verən bir sıra davranışlar və ideyalar ilə zənginləşmişdi. Büdcələşdirmə və məsrəflərin hesablanması yaranan tarixi zərurət əsasında investisiyaların qiymətləndirilməsi, qərarların təhlili və məsuliyyət mərkəzləri üzrə uçotun təşkili kimi təşkilati prosedurlar ilə zənginləşdirildi. Bu isə öz növbəsində artıq müəssisələrdə idarəetmə uçotunun “köməkçi” və ya “əsaslı” funksiya olması istiqamətində ideologiyaların formalaşmasına gətirib çıxardı. Daha dəqiq desək, qərar qəbulunun informasiya bazası zənginləşdi.

Rəqabət və ümumi iqtisadi mühit dəyişikliyi 1985-ci də daha bir ideoloji və əhəmiyyətli dəyişikliyi obyektiv zərurətə çevirdi.

Bu dövr tullantıların idarə edilməsi, biznes prosesinin davamlı təkmilləşdirilməsi və yenidən təşkili kimi resursların idarə edilməsi formalarına diqqət yetirildiyi dövr kimi xarakterizə olunur. Yaranan belə bir mühit idarəetmə uçotu və bütövlükdə analitik informasiya sisteminin qarşısında yeni vəzifələr qoymuşdur. Nəticədə idarəetmə uçotu mühasibləri özlərinin dəstəkləyici təşkilati rolundan çıxaraq, həm idarəetmə heyətinin ayrılmaz hissəsinə çevrildiklərini, həm də daha strateji yönümlü informasiya təminatçıları olduqlarını iddia etməyə başladılar.

Uçot informasiya təminatının formalaşmasının tarixi inkişafının bu mərhələsində maraqlı məqam ondan ibarətdir ki, idarəetmə sisteminin təkmilləşməsi və strateji xarakter daşması idarəetmə uçotunu “risk altına” alınması ehtimalını yaratmışdır. Çünki informasiya təminatına yeni tələblər formalaşmağa başlamışdı ki, bu tələblər artıq analitik informasiya təminatını formalaşdıran idarəetmə uçot təminatçılarının fəaliyyət çərçivəsindən kənara çıxırdı. Belə ki, 80-ci illərin strategiya anlayışının izahı artıq uçot məlumatları ilə yanaşı, qeyri-uçot informasiyalarının, xüsusən xarici mühit informasiyalarının əldə edilməsini zamanın tələbi kimi diktə edirdi.

Üçüncü əsaslı dəyişiklik 1990-cı illərdə baş verib. Bu, əsasən yeni yanaşmaların “risklərin idarəedilməsi” və “dəyər yaradılması” kimi vacib məsələlərin aktuallaşması ilə bağlı idi.

Sonrakı inkişaf mərhələsində inkişaf əsasən aşağıdakı istiqamətlərdə baş vermişdir:

- İnteqrasiya olunmuş informasiya sistemlərinin formalaşması;
- mühasibat xidmətinin ümumi inteqrasiyası, texniki nəzarətin idarəetmə nəzarəti ilə əvəzlənməsi;
- informasiya spektrinin genişlənməsi, uçot-informasiya sistemini formalaşdıran mütəxəssislərin yeni kompetensiyalara yiyələnmə məcburiyyəti;
- müasir rəqəmsal uçot-informasiya sistemlərinin formalaşması [20].

Y E K U N

Müasir idarəetmədə iki əsas məqam nəzərə alınmalıdır. Birincisi, fəaliyyət üzrə planlaşdırma, proqnozlaşdırma və nəticələr təhlil edilərkən strateji hədəflər, ikincisi, müasir iqtisadi mühitə xas olan qeyri-müəyyənlik. Hər iki proses öz növbəsində strateji qərarların qəbul edilməsində istifadə olunan analitik uçot-informasiya bazasının təşkilini tələb edir. Bütövlükdə formalaşan analitik uçot-informasiya sistemi cari və strateji qərarların qəbulu və strateji təhlilin informasiya təminatının harmoniyasını yaratmalıdır.

Fikrimizcə, strateji qərarların qəbulunun analitik uçot-informasiya təminatının optimal formalaşdırılması strateji uçot sisteminin müəssisənin idarəetmə sistemi ilə qarşılıqlı optimal əlaqələndirilməlidir. Belə ki, strateji mühasibat uçotu məlumatları strategiyanın daxili və xarici mühitdə baş verən dəyişikliklərə həssas olmasını təmin etməlidir. Bütövlükdə strateji uçot sistemi strategiyanın hazırlanması və icrasının səmərəliliyini təmin etməlidir. Bütün bunlar müəssisədə rəqəmsal strateji uçot-informasiya təminatının formalaşdırılmasını günün aktual mövzusunə çevirir.

Bu sistem daxilində tətbiq olunan metodlar, üsul və vasitələr bütövlükdə strateji hədəflərin və qərarların əsaslandırılmasına və strateji nəzarətin təmin olunmasına xidmət etməlidir. Misal olaraq, müasir şəraitdə xərclərin uçotu sistemində strateji qərar qəbuluna şərait yaranan kalkulyasiya metodlarından istifadə edilməli, daxili və xarici, eyni zamanda makro və mikro mühit haqqında informasiyanı formalaşdıran inteqrasiya olunmuş vahid rəqəmsal uçot-informasiya bazası yaradılmalıdır. Müasir informasiya texnologiyalarından maksimum istifadə etməklə dəyişkən iqtisadi mühitə adekvat olan vahid uçot platformasının yaradılması resurslardan səmərəli istifadə edilməsinə və qeyri-müəyyən hadisələrinin vaxtında aşkarlanması və aradan qaldırılmasına eyni zamanda davamlı inkişafın təmin edilməsi üzrə tədbirlər görməsinə imkan verəcəkdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Əliyev M. Ə. «Biznesin strateji idarə edilməsi» Dərslik, Bakı, 2018 - səh 635.
2. İsmayılov B.V. «Strateji menecment». Dərs vəsaiti. Bakı, «Təhsil», 2018, 296 s.
3. Ramazanov M.K. “İnformasiya sistemləri menecmenti”. Dərslik, Bakı, 2017- səh. 187.
4. Аббасова С.А., О теоретических основах и концепции учетно-аналитической системы управления коммерческой организацией//Вестник НГУЭУ, 2015, № 4, с-357-368.
5. Боброва Е.А. Учетно-аналитическая система затрат на производство: виды учета и аудита [Электронный ресурс] // Аудиторские ведомости. – 2007. – №2. Доступ из справ.- правовой системы Консультант Плюс.
6. Богатая И.Н., Хахонова Н.Н. Бухгалтерский учет. – 4-е изд., перераб. и доп. – Ростов н/Д: Феникс, 2007. – 470 с.
7. Вахрушина М.А. Бухгалтерский управленческий учет: учебник. – М.: Омега –

AUDIT 2021, 4 (34), səh.15-24.

AUDIT 2021, 4 (34), pp. 15-24.

Л, 2007. – 245 с.

8. Евстафьева Е.М. Теория и методология формирования учетно-аналитического обеспечения управления собственным капиталом коммерческих организаций // Финансовые исследования. 2010. – №4 (29). – С. 118-124.

9. Минцберг Г., Альстрэнд Б., Лэмпел Дя. М70 Школы стратегий / Пер. с англ. под ред. Ю.Н.Каптуревского. — СПб: Издательство. «Питер», 2000. – 336 с.: ил. 315 страниц.

10. Одинцова Т.М., Рура О.В. Развитие видов, объектов и методов бухгалтерского учета в условиях цифровой экономики и информационного общества. Научно-технические ведомости СПбГПУ. Экономические науки. Том 11, № 4, 2018 с-120-131.

11. Резниченко С.М. Современные системы внутреннего контроля: учеб. пособие / С.М.Резниченко, М.Ф. Сафонова, О.И.Швырёва. – Краснодар: КубГАУ, 2016.– 439 с.

12. Семагина А.А. Учетно-аналитическое обеспечение системы управления собственным капиталом коммерческой организации [Электронный ресурс] // Современные научные исследования и инновации. 2013. № 3. – URL: <http://web.snauka.ru/issues/2013/03/22673>.

13. Савицкая Г.В. Анализ производственно-финансовой деятельности сельскохозяйственных предприятий: учеб. – 3-е изд., доп. и перераб. – М.: ИНФРА-М, 2010. – 350 с.

14. Саранцева Е.Г., Давыдова В.В., Информационная база поддержки стратегических управленческих решений Международный бухгалтерский учет- 2 (296) – 2014 с. 27-33

15. Удалова З.В., Салтанова А.Г., Тарасов А.Н. Развитие учетно-аналитического обеспечения управления собственным капиталом в сельскохозяйственных организациях: монография – Ростов н/Д ФГБНУ ВНИИЭиН; Изд-во ООО АзовПринт, 2018–180 с.

16. Удалова З.В. Разработка концепции формирования учетно-аналитического обеспечения управления сельскохозяйственными организациями // Учет и статистика – 2011. – №1 (21). – С. 44-50.

17. Шалаева Л.В.; Стратегический управленческий учет затрат в сельскохозяйственных организациях: монография /Пермь: ИПЦ «Прокрость», 2014.–171с.

18. Shuliang Liu and Ruofan Wen Elementary Analysis of Strategic Management Accounting 7th International Conference on Education, Management, Computer and Society (EMCS 2017).

19. Nik Herda Nik Abdullaha, D. Agus Harjitob, Jamaliah Saidc, The Role of Strategic Management Accounting on Heterogeneity of Human Capital, Information Technology Capabilities and Value Creation. International Journal of Innovation, Creativity and Change. www.ijicc.net Volume 10, Issue 11, 2020.

20. J. Baxter, W.F. Chua //A management accountant from “down-under”: The research of Professor Bill Birkett (1940–2004) // Management Accounting Research. 17 (2006) p. 1–10.

*Джаббаров Аятулла Сувахил оглы,
доктор философии по праву,
Бакинский Университет Бизнеса,
E-mail: ayatulla.cabbarov@gmail.com
© Джаббаров А.С., 2021*

НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ УЧЕТНО-ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В СТРАТЕГИЧЕСКОМ УПРАВЛЕНИИ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - изучение теоретико-методологических основ формирования учетно-информационной базы стратегических решений и особенностей исторического развития на основе научно-теоретических источников.

Методология исследования – в ходе исследования использовались такие методы, как синтез, анализ и сравнение.

Результаты исследования - в результате исследования обосновываются теоретические вопросы формирования информационной базы для принятия стратегических решений и определяются особенности исторического развития.

Практическая значимость исследования – полученные результаты могут быть использованы в качестве теоретико-методологической базы при формировании информационного обеспечения стратегического управления и принятия стратегических решений предприятиями.

Оригинальность и научная новизна исследования - изучены стратегия и научные подходы к ее разработке в части формирования учетно-информационного обеспечения, теоретические основы формирования аналитического учетно-информационного обеспечения стратегического управления в условиях цифровизации.

Ключевые слова: стратегические решения, аналитический учет и информационное обеспечение, стратегический учет, управленческий учет, стратегия, учетно-информационная база, теоретические основы формирования учетно-информационного обеспечения.

Ayatulla Suvahil Jabbarov,
Ph.D. (Econ.),
Baku Business University,
E-mail: ayatulla.cabbarov@gmail.com
© A.S.Jabbarov, 2021

DEVELOPMENT DIRECTIONS OF ACCOUNTING AND INFORMATION SUPPLY IN STRATEGIC MANAGEMENT

A B S T R A C T

The purpose of the research - is to study the theoretical and methodological foundations for the formation of an accounting and information base for strategic decisions and features of historical development based on scientific and theoretical sources.

The methodology of the research - methods such as synthesis, analysis and comparison were used during the research.

The results of the research - as a result of the study, the theoretical questions of the formation of an information base for making strategic decisions are substantiated and the features of historical development are determined.

The practical importance of the research - the results obtained can be used as a theoretical and methodological basis in the formation of information support for strategic management and strategic decision-making by enterprises.

The originality and scientific novelty of the research - the strategy and scientific approaches to its development in terms of the formation of accounting and information support, the theoretical foundations for the formation of analytical accounting and information support of strategic management in the context of digitalization have been studied.

Keywords: strategic decisions, analytical accounting and information provision, strategic accounting, management accounting, strategy, accounting and information base, theoretical bases of formation of accounting and information provision.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
25.09.2021
Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
29.09.2021
Çapa qəbul olunmuşdur: 08.09.2021

Дата поступления статьи в редак-
цию: 25.09.2021
Отправлено на повторную обра-
ботку: 29.09.2021
Принято к печати: 08.09.2021

The date of the admission of the article
to the editorial office: 25.09.2021
Send for reprocessing: 29.09.2021
Accepted for publication: 08.09.2021